

УДК 338.433

Потравка Л.О.

*кандидат економічних наук, доцент, докторант
Херсонського державного аграрного університету*

ПЕРЕБІГ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

STRUCTURAL CHANGES COURSE OF AGRICULTURE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION GLOBAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті проведено оцінку зрушень галузевої структури експорту. Визначено, що продукція сільського господарства є пріоритетним напрямом подальшого розвитку міжнародної торгівлі на основі збереження позитивної динаміки основних показників експорту. Доведено необхідність обрання напрямку подальших структурних зрушень сільського господарства в контексті трансформації глобальної економіки.

Ключові слова: експорт, міжнародна торгівля, глобальна економіка, трансформація, структурні зрушення, сільське господарство.

АННОТАЦИЯ

В статье проведена оценка сдвигов отраслевой структуры экспорта. Определено, что продукция сельского хозяйства является приоритетным направлением дальнейшего развития международной торговли на основе сохранения положительной динамики основных показателей экспорта. Доказана необходимость избрания направления дальнейших структурных сдвигов сельского хозяйства в контексте трансформации глобальной экономики.

Ключевые слова: экспорт, международная торговля, глобальная экономика, трансформация, структурные сдвиги, сельское хозяйство.

ANNOTATION

This article provides an assessment of developments sectoral structure of exports. Determined that agricultural production is a priority for further development of international trade based on the preservation of positive dynamics of the main indicators of export. The necessity of directly electing further structural changes to agriculture in the context of the transformation of the global economy.

Keywords: export, international trade, global economy, transformation, structural changes, agriculture.

Постановка проблеми. Сучасний етап визначення типу економічної політики України стосовно процесу глобалізації потребує досліджень експортного потенціалу сільського господарства як домінуючої на сьогодні галузі міжнародної торгівлі. Обрання вектору подальших структурних трансформацій економічної системи в цілому та сільського господарства зокрема залежить від векторного спрямування структурних трансформацій глобальної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі досліджень були розглянуті наукові здобутки та результати досліджень співробітників Українського центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, насамперед К. Маркевич, В. Сіденко, В. Юрчишина, а також дослідження С. Кулицького.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженнями відомих авторів підтверджується актуальність досліджуваної проблеми. У цьому контексті актуаль-

ним залишається визначення вектору структурних трансформацій сільського господарства на основі тенденцій структурної перебудови глобальної економіки.

Мета статті полягає у визначенні вектору структурних трансформацій сільського господарства у контексті трансформацій глобальної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні Україна досягла високого рівня відкритості економіки в частині зовнішньої торгівлі. В аспекті залежності від зовнішньої торгівлі Україна має значно вищі показники, ніж розвинуті країни, але характеризується асиметрично низьким рівнем залежності від світових потоків капіталу. З огляду на це Україну не можна оцінювати як країну з високим рівнем інтеграції до глобальної економіки, оскільки має незначний вплив на формування обсягів світової торгівлі, що залишає її за межами глобальної системи регулювання торгівлі та пов'язаних із нею форм міжнародних економічних зв'язків.

Нині відбувається процес радикальної трансформації зовнішньої торгівлі України, який було розпочато у 2013 р. під впливом військово-політичного чинника, що став вирішальним у скороченні сукупної вартості експорту вітчизняних товарів. Обмеження з боку Росії на імпорту вітчизняних товарів викликали необхідність пошуку підприємствами нових ринків збуту експортної групи товарів. Окрім цього, на міжнародних ринках у 2014–2015 рр. спостерігалося зниження цін на енергетичні та сировинні товари [4]. Склалася несприятлива кон'юнктура світових цін на товари, які є основними у експортній торгівлі України, насамперед відбулося зниження цін на руду (-50%), метали (-40%), соняшникову олію (-37,8%), зернові (-9%).

Зазначені процеси відображають тенденції світової економіки, тому мають ураховуватися при визначенні тенденцій подальших структурних трансформацій національної економіки. Першочерговим завданням є дослідження динаміки експортної торгівлі України. Визначено, що протягом 2005–2014 рр. спостерігається тенденція до нарощення обсягів міжнародної торгівлі України (рис. 1).

Найвищий рівень імпорту спостерігався у 2008 р. і становив 92 млрд. дол. США, а у 2011–2012 рр. – найвищий рівень експорту, який становив 80,9 млрд. грн. Варто звернути увагу,

що у 2009 р. було помітне зниження обсягів експортно-імпортних операцій відносно попереднього періоду, але протягом 2010–2013 рр. тенденція має позитивне значення. У 2013–2015 рр. виявлена негативна динаміка відносно попередніх періодів. Необхідно звернути увагу, що коефіцієнт покриття експортом імпорту, який розраховується як відношення обсягу експорту до обсягу імпорту, найвище значення мав у 2014 р. (1,06) та у 2005 р. (1,03), а найменше – у 2007–2008 рр. (відповідно, 0,89 та 0,86).

Протягом 2007–2014 рр. змінюється також географія зовнішньої торгівлі України (табл. 1). Обсяг міжнародної діяльності України та Російської Федерації знизився на 22,8%, на 7,4% зменшився показник Італії, на 75% – Бразилії та на 83,3% – Віргінських Островів. Натомість зростає показник Китаю (у 6,7 разів: від 0,4 млрд. дол. США у 2007 р. до 2,7 млрд. дол. США у 2014 р.), Єгипту (у 3,2 рази) та Іспанії (у 2 рази). У 2007 р. та 2014 р. найбільші обсяги зовнішньої торгівлі стосувалися Російської Федерації (12,7 млрд. дол. США та 9,8 млрд. дол. США відповідно) та Туреччини (3,6 млрд. дол. США та 3,7 млрд. дол. США відповідно).

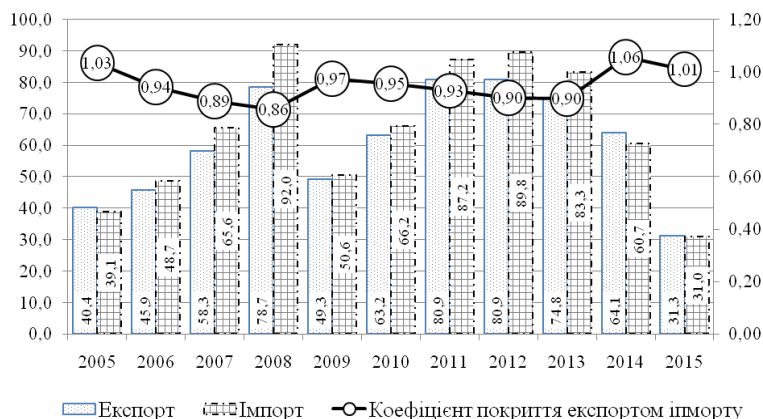

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України, млрд. дол. США
Джерело: розраховано автором за даними [1]

Виявлено, що у географічній структурі експорту переважна частка належить країнам СНД, хоча їх показники поступово знижуються: від 50,15% у 1996 р. до 27,61% у 2014 р. Лідуюча позиція даних країн пов'язана із історичною спорідненістю даних регіонів з Україною, схожістю продовольчих уподобань і соціально-культурних традицій. У 1999 р. зросла частка європейських країн (32,73%, з яких 31,63% – країни ЄС). Відповідно у 2014 р. на країни СНД припадало 27,61%, на Європу – 31,77%, на Азію – 28,48%, на Африку – 9,46%, а частка Америки становила 2,55%.

Експорт сільськогосподарської продукції з України в 2015 р. становив 14,6 млрд. дол., а питома вага у товарній структурі склала 38,2%, зокрема, зернові – 16% від загального експорту, жири та олії – 9% та насіння соняшнику – 4%. Незважаючи на несприятливу цінову кон'юнктуру на світових ринках, у 2015 р. позитивне сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією становило 11,1 млрд. дол. США, що на 0,4 млрд. дол. США більше у порівнянні з 2014 р. та на 1,9 млрд. дол. США у порівнянні з 2013 р.

Окрім цього, серед товарної структури зовнішньої торгівлі у 2005–2014 рр. найбільша частка належала мінеральним продуктам (у середньому 12,7%), продуктам рослинного походження (у середньому 10,7%) та машинам, обладнанню та механізмам, електротехнічному обладнанню. Значна частка у даній структурі належить також хімічній продукції та пов'язаних із нею галузей промисловості (7,2%), засобам наземного транспорту, літальним апаратам, плавучим засобам (5,8%), жирам та оліям тваринного або рослинного походження (5,1%) і готовим харчовим продуктам (4,9%). Окрім того, варто звернути

Таблиця 1

Структура зовнішньої торгівлі товарами України, %

Категорія	Рік						В середньому
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Живі тварини; продукти тваринного походження	2,1	1,5	1,4	1,4	1,7	1,9	1,7
Продукти рослинного походження	5,0	7,7	8,1	13,4	14,0	16,2	10,7
Жири та олії тваринного або рослинного походження	1,7	5,1	5,0	6,1	5,5	7,1	5,1
Готові харчові продукти	3,8	5,0	4,3	5,1	5,6	5,7	4,9
Мінеральні продукти	13,7	13,1	15,0	11,1	11,8	11,3	12,7
Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	8,7	6,8	7,9	7,4	6,8	5,7	7,2
Маса з деревини, волокнистих целюлозних матеріалів	1,3	1,8	1,6	1,6	2,0	1,8	1,7
Текстильні матеріали та текстильні вироби	2,7	1,4	1,3	1,1	1,3	1,5	1,5
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	8,3	11,0	9,9	10,2	11,0	10,5	10,1
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	4,8	6,3	7,1	8,7	5,3	2,7	5,8
Інші товари	47,9	40,3	38,4	33,9	35,0	35,6	38,5

Джерело: розраховано автором за даними [1]

увагу, що у 2005 р. частка продуктів рослинного походження у структурі зовнішньої торгівлі становила 5%, а у 2012–2014 рр. почала значно зростати і у звітному році склала 16,2%.

Проведені дослідження надають можливість визначити основні риси сучасної моделі міжнародної спеціалізації економіки України серед яких спрямування зусиль на постачання тих товарів та послуг, що вважаються малодинамічними та характеризуються скороченням в обсязі глобальних продаж (продукти харчування, руди, чорні метали) [2; 5]. На ринку цих товарів простежується жорстка цінова конкуренція, тому цінові переваги швидко переходять до інших країн, що підкріплюється застосуванням дискримінаційних, обмежувальних торговельно-економічних заходів до певної групи країн. Важливою рисою вітчизняної моделі міжнародної торгівлі також слід уважити незначні обсяги товарів та послуг представлених на високодинамічних ринках, які визначають перспективи світової економіки, а також характеризуються неціновими формами конкуренції. До таких видів товарів та послуг слід віднести офісне та телекомунікаційне обладнання, інші комерційні послуги. Це доводить незначний вплив України на формування обсягів світової торгівлі, а, відповідно, і відсутність факторів впливу на перебіг змін у глобальній системі світової торгівлі [2].

Зрозуміло, що визначені структурні особливості зовнішньої торгівлі України, які відображають структуру конкурентних можливостей національної економіки, є стратегічно не вигідними, мають бути переглянутими та зміненими в ході ринкових трансформацій економічної системи. Першочергове значення має визначення прийнятної типу економічної політики стосовно процесу глобалізації. Зокрема, такими країнами, як Канада, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Угорщина, Нідерланди, обрано політику, орієнтовану на максимальне використання переваг глобалізації, тобто на істотне збільшення як частки зовнішньої торгівлі, так і частки іноземних інвестицій у ВВП. Політика, що будується на обмеженому підході до залучення іноземного капіталу за високої та зростаючої залежності від зовнішньої торгівлі, властива економіці Малайзії, Мексики, Республіці Корея, Бразилії, Росії. Головною метою такої політики є прагнення зберегти позиції національного капіталу в процесі експортоорієнтованого зростання [3].

Намагання уникнути експортної орієнтації економіки шляхом спрямування зусиль на участь у міжнародних ринках капіталу формують політику Швейцарії, США, Великої Британії, Німеччини, Китаю, Ізраїлю, Чилі, Франції. Існує також політика збереження статус-кво, якій надають перевагу такі країни, як Італія, Аргентина, Індонезія, Японія, Нова Зеландія. Вона спрямована та паралельний розвиток внутрішньо- та зовнішньоекономічної діяльності, спрямована на обмеження впливу міжнародної

торгівлі та інвестицій на розвиток національної економіки. У свою чергу, це зрівнює обсяг квот та участь іноземного капіталу [3–5].

Важливо визначити економічну політику міжнародного характеру, яка спрямовується на обмеження впливу процесів міжнародної торгівлі та інвестицій на національний економічний розвиток. У цьому контексті у Сінгапурі сформувалася політика часткової кореляції надмірної залежності економіки від світових економічних процесів, коли збільшення інтернаціоналізації економіки є практично неможливим. У межах принципів такого типу політики у Єгипті та Саудівській Аравії проводиться політика, що формується із загальної економічної стратегії розвитку економіки [3].

Таким чином, слід визначити, що в процесі перебігу трансформації галузевої та географічної структури експорту важливим є обрання першого типу політики стосовно процесу глобалізації, орієнтованого на максимальне використання переваг глобалізації. Такий вектор розвитку надасть можливість уникнути деіндустріалізації економіки та використовувати на світових ринках свої конкурентні переваги у сфері виробництва продовольства. Це має особливо важливе значення, оскільки зростання світового попиту на продовольство може бути визначальним для України у масштабах як економіки, так і геополітики [5].

Висновки. Отже, необхідність збільшення обсягів експорту слід урахувати втрати ринків частини країн СНД та обмеженість перспектив входження на ринки країн ЄС, а також необхідність активізації зусиль на освоєнні ринків «третьої» країн. Пошук нових ринків збуту у «третьої» країнах не повинен гальмувати просування українських виробників на ємні та структуровані ринки ЄС. Визначені у напрямку зовнішньої торгівлі орієнтири відносно ЄС мають стати основою структурних зрушень національної економіки України, оскільки спрямовують вітчизняні підприємства в бік виробництва високоякісних товарів та послуг, відходячи від торгівлі переважно сировинними ресурсами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Перспективи виходу України на ринки висхідних країн. Аналітична доповідь. – Київ: Заповіт, 2015. – 116 с.
3. Ринкові трансформації постсоціалістичних економік і макроструктурні зрушення в Україні. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 4(40). – С. 2–38.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.un.org/Default.aspx>.
5. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 23. – С. 49–59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr23.pdf>.